

DOĞA VE İNSAN, COĞRAFYA

COĞRAFYA BİLİMİ

- Coğrafya, insanlar ve doğa - insan arasındaki ilişkiyi, neden - sonuç ve dağılış ilkesine bağlı olarak inceleyen ve sorgulayan bir bilim dalıdır. Doğa ve insanlar arasındaki ilişkiler coğrafyanın konusunu oluşturur.
- Eski yunancada geo ve graphien kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

Coğrafya, insanın içinde yaşadığı mekânı ve onunla olan karşılıklı ilişkileri inceler. İnsan ve onun faaliyetlerini sürdürdüğü mekân, coğrafyanın inceleme konusunu oluşturur.

Coğrafya öğrenmenin başlıca faydaları şunlardır:

- Doğal ve beşerî çevre kavranmış olur.
- Yeryüzü, sular, hava ve canlılar tanınır. Bunların dağılışları nedenleriyle birlikte öğrenilir.
- Nüfus, göçler, yerleşme, ekonomik faaliyetler gibi insana ait faaliyetleri kavranılır.
- Harita ve grafik okuma öğrenilir.
- Doğal afetler ve çözüm yolları kavranılır.
- İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin süreci ve sonucu değerlendirilir.
- Ekonomik özellikler ve kalkınma gibi konularda fikir sahibi olunur.
- Bölge ve ülkelerin özellikleri, potansiyelleri ve sorunları görülür.

Coğrafya inceleme ve araştırmaya dayalı bir bilimdir. Çok çeşitli olan coğrafya olaylarından ve konularından her biri ayrı ayrı yerlerde veya belli bir bölgede araştırılır. Bu olayların meydana gelişleri, nasıl oldukları ve yayılma şekilleri genel coğrafya çerçevesinde incelenir. Bölgeye has özellikler yerel coğrafya kapsamında analiz edilir. Bunların dağılışlarına ait özellikler ifade edilir. Bu sayede çeşitli coğrafya olaylarının sebep, meydana geliş şekilleri ve dağılışları tespit edilir. Arazi çalışmaları, gözlem ve kıyastan doğan araştırma yolları önemli olup, olayların ve konuların sınıflandırılması, bunların kurallara bağlanması temeldir.

Yukarıdaki bilgi aşağıdakilerden hangisi için bir değerlendirme olabilir?

- A) Coğrafya araştırma yöntemleri
- B) Genel coğrafya çalışmaları
- C) Yerel coğrafya çalışmaları
- D) Coğrafyaya ilgiyi artırma yolları
- E) Coğrafi bilgilerin sunulması

COĞRAFYA BİLİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

- 📍 İlk insanlar, yaşadığı ortamı tanımaya çalışmış, çeşitli gözlemler yapmış ve bu gözlemlerini basit çizimlerle duvarlara aktarmışlardır. Bilinen en eski harita MÖ 8200 yılında Konya - Çatalhöyük antik kentinin duvarlarına çizilmiş Çatalhöyük haritasıdır.

İlk Çağ'da Coğrafya

- İlk Çağ'da coğrafya, yaşanan veya gidilebilen yerlerin tanınmaya çalışılması, basit gözlemler ve tasvirlerle sınırlı kalmıştır.
- İlk Çağ Coğrafi düşünürleri daha çok **Mısır**, **Mezopotamya** ve **Doğu Akdeniz** havzasında yaşamış düşünürler tarafından ortaya konmuştur. Dönemin düşünürleri eserlerinde coğrafya, matematik ve tarih konularına yer vermiştir.
- İlk Çağ'ın coğrafyacıları **Thales**, **Anaksimander**, **Hekataios**, **Platon**, **Eratosthenes**'dir. Bunlar coğrafyanın ilk kurucuları arasında yer alır. Bunun yanında **Strabon** ve **Batlamyus** ve **Herodot** da yer alır.

Orta Çağ'da Coğrafya

- Batı Dünyasında kilisenin baskıcı tutumları nedeniyle bilimsel alanda gerileme yaşanmıştır. Bu dönemde Türk ve İslam coğrafyacıları, coğrafyaya önemli katkılarda bulunmuşlardır.
- Orta Çağ İslam coğrafyacıları arasında **Mesudi**, **İbn-i Sina**, **Biruni**, **Makdisi**, **Kaşgarlı Mahmud**, **Muhammet İdrisi** yer alır.

Yeni Çağ'da Coğrafya

- Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisiyle coğrafyada büyük gelişme yaşanmıştır.
- Çin ve Uzak Doğu ülkelerine ulaşma ve bu zenginlikleri ele geçirme amacıyla yapılan **Coğrafi Keşifler** coğrafyanın gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Bu keşifler o zamana kadar bilinmeyen yeni ticaret yollarının bulunmasına, yeni kara parçalarının keşfine yol açmıştır.
- Bartelmi Diyaz**, **Vasca da Gama**, **Kristof Kolomb**, **Macellan**, **Sebastian Del Kano** bu dönemin önemli keşifleridir.

🏠 Bu dönemde Osmanlılarda da ünlü coğrafyacılar yetişmiştir. Bunların başlıcaları **Piri Reis**, **Seydi Ali Reis**, **Katip Çelebi** ve **Evliya Çelebi** 'dir.

Piri Reis, ceylan derisi üzerine çizdiği dünya haritası ve yazdığı Kitab-ı Bahriye isimli eserleriyle dünyaca tanınmıştır. 1513 yılında çizdiği ve yalnızca bir parçasının günümüze ulaştığı haritada Atlas Okyanusu, İber Yarımadası, Afrika'nın batısı ile Amerika'nın doğu kıyıları gösterilmiştir.

Piri Reis'in Dünya Haritası

Yakın Çağ'da Coğrafya

🏠 Yakın Çağ coğrafyacıları arasında **Alexander Von Humboldt** (Fiziki coğrafyanın kurucusu), **Karl Ritter** (Beşerî coğrafyanın kurucusu), **Fredrich Ratzel** (Beşerî Coğrafya adlı eserin sahibi) yer alır.

Coğrafyacılar	Eserleri
Strabon	17 Ciltlik Geographe
Batlamyus	Geographica Syntaxis (Coğrafya Klavuzu)
Harizmi	Kitap Suret El Arz
Biruni	Kanun el Maksudi
Muhammed İdrisi	Kitabu Roger
İbn Haldun	Mukaddime
Piri Reis	Kitabı Bahriye
Katip Çelebi	Cihannuma
Kaşgarlı Mahmut	Divanu Lugâtî-Türk
Evliya Çelebi	Seyahatname
Karl Ritter	Mukayeseli Genel Coğrafya
Fredrich Ratzel	Antropocoğrafya (Beşerî Coğrafya)

Aşağıdakilerden hangisi İlk Çağ coğrafyacılarından biri değildir?

A) Tales

B) Strabon

C) Platon

D) Anaksimender

E) Biruni

Coğrafyanın İlkeleri

Coğrafya konularını işlerken bazı temel ilkelere dayanır. Bu ilkeler şunlardır:

- 📌 Nedensellik (Neden - Sonuç) İlkesi
- 📌 Bağlantı (Karşılıklı ilgi) ilkesi
- 📌 Dağılım ilkesi

Nedensellik İlkesi

- 📌 Coğrafi olayların neden ve sonuçları üzerinde durur. Olayların nedenlerine cevap aranır.
- 📌 Örneğin Türkiye'nin kuzey ve güney bölgelerinde kıyı ile iç kesimler arasında kara ve demir yolu ulaşımının güçlüğüyle yürütülmesi sıradağların kıyıya uzanışı etkilidir.
- 📌 Erzurum - Kars Yöresi'nde büyükbaş mera hayvancılığının gelişmesinde çayır ve meraların geniş yer tutması etkilidir.

Bağlantı İlkesi

- 📌 Coğrafi olayların birbirleriyle olan bağlantılarını inceler. Yeryüzündeki doğal ve beşerî olaylar arasında çok yönlü ilişkilere değinir.
- 📌 Örneğin, çöllerde yerleşmelerin su kaynaklarının çevresinde yoğunlaşması.
- 📌 Yer şekillerinin engebeli ve yüksek, kar yağışlarının fazla olduğu bölgelerde kış turizminin gelişmesi.

Dağılışı İlkesi

- Coğrafi olayların dağılışı sahalarını inceler.
- İklim tiplerinin, bitki örtülerinin, nüfusun, volkanik dağların, ovaların, akarsuların dağılışı gibi.

	Coğrafi olay	İlke
1.	Batı Anadolu'da faylar yaygın olduğu için kaplıca ve ılıcalar fazladır.	Nedensellik
2.	Karadeniz Bölgesi'nin kırsal kesimlerinde ahşap evler yaygındır.	Dağılışı
3.	Akdeniz Bölgesi'nde dağlar kıyıya paralel uzandığı için iç bölgelerle kara yolu ulaşım zordur.	Nedensellik
4.	Güneş ışınlarının düşme açısı büyüdükçe sıcaklık değerleri artar.	Bağlantı
5.	Delta ovaları, Akdeniz, Ege ve Marmara kıyılarındadır.	Dağılışı
6.	Soğuk iklim koşulları görüldüğü için Grönland'da yerleşmeler çok azdır.	Bağlantı

(I) Kırsal yerleşme biriminin dağınık olmasında; iklim, yeryüzü şekilleri, su kaynakları ve ekonomik faaliyet tipi etkilidir. (II) Dağınık yerleşmelerde evlerin birbirine uzak olması dikkat çeken bir özelliktir. (III) Arazinin engebeli, su kaynaklarının fazla ve tarım alanlarının parçalı olduğu Karadeniz Bölgesi'nin kırsal kesimlerinde dağınık yerleşmeler yaygındır. (IV) Akdeniz Bölgesi'ndeki Toroslar'da da bu tür yerleşmelere rastlanır.

Bu parçadaki numaralandırılmış cümlelerin hangilerinde coğrafyanın dağılışı ilkesi kullanılmıştır?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

(I) Linyit, III. Jeolojik Zaman'da (Tersiyer) oluşmuş bir enerji kaynağıdır. (II) Ege, Trakya, ve İç Anadolu'da linyit çıkarımı fazladır. (III) Bu kaynağın çıkarıldığı yerlerde termik santraller kurulmuştur. (IV) Afşin - Elbistan (Kahramanmaraş), Soma (Manisa), Tunçbilek, Tavşanlı (Kütahya), Yatağan, Yeniköy, Kemerköy (Muğla), Çan (Çanakkale), Çayırhan (Ankara) linyitle çalışan santrallerin olduğu başlıca yerlerdir.

Yukarıdaki parçada numaralandırılmış cümlelerin hangilerinde coğrafyanın bağlantı ilkesi kullanılmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) III ve IV

COĞRAFYANIN BÖLÜMLERİ

- Coğrafya bilimi işlediği konulara göre iki bölüme ayrılır.
- Doğal ortamlarla bu ortamlarda meydana gelen olayları inceleyen bölümüne **fiziki coğrafya**, insan faaliyetlerini inceleyen bölümüne ise **beşerî coğrafya** denir.

FİZİKİ COĞRAFYA

- Jeomorfoloji
- Klimatoloji
- Hidroğrafya
- Kartografya
- Biyocoğrafya
- Doğal Afetler Coğrafyası

Jeomorfoloji Yer Şekilleri Bilimi)

- Jeoloji (Yer Bilimi), Jeofizik
- Pedoloji (Toprak Bilimi)
- Litoloji (Taş Bilimi)

- Yer kabuğunun yapısı, kayaçlar, toprakların dağılışı ve özellikleri
- Tektonik olaylar, dağ oluşumu, volkanizma, depremler
- Dağ, plato, ova, vadi gibi yer şekilleri

Klimatoloji (İklim Bilimi)

- ☞ Meteoroloji (Hava Olayları Bilimi)
- ☞ Fizik

- ☞ Sıcaklık, basınç, nem ve yağış gibi iklim elemanları
- ☞ İklim tiplerinin yeryüzüne dağılışı

Aşağıda, bir yörenin bazı doğal ve beşerî özellikleri verilmiştir.

- Günlük ve yıllık sıcaklık farkları fazladır.
- Kış mevsiminde karın yerde kalma süresi uzundur.
- Sıcaklık farklarının fazla olması yörenin enerji ihtiyacını artırmaktadır.
- Yaz sıcaklıklarına bağlı olarak tarımda sulamaya duyulan ihtiyaç fazladır.

Bu özellikler Coğrafya'nın aşağıdaki hangi alt dalı ile daha fazla ilgilidir?

- A) Hidroğrafya B) Jeomorfoloji C) Klimatoloji
D) Biyocoğrafya E) Kartoğrafya

(2018 - ÖSYM)

Hidroğrafya (Sular Bilimi)

Hidroloji (Su Bilimi), Potamoloji (Akarsu Bilimi), Limnoloji (Göl Bilimi), Hidrojeoloji (Yer Altı Suları Bilimi), Oseonografya (Okyanus Bilimi)

- ☞ Okyanuslar, denizler, göller, akarsular, yer altı suları ve kaynaklar
- ☞ Su döngüsü, dalgalar, gelgit ve akıntılar

Kartografya (Harita Bilimi)

- Matematik, Geometri, İstatistik,
- Astronomi (Uzay Bilimi), Jeodezi,
- Fotogrametri

- Harita çizim teknikleri
- Haritalardan yararlanma esasları

Biyocoğrafya (Canlılar Bilimi)

- Bitki ve hayvan topluluklarının genel özellikleri
- Canlıların yeryüzüne dağılışı
- Biyoloji (Canlılar Bilimi), Botanik (Bitki Bilimi)
Zooloji (Hayvan Bilimi), Tıp

Doğal Afetler Coğrafyası

- Meteoroloji, Jeoloji,
- Astronomi, Hidroloji

- Yeryüzünde meydana gelen doğal afetler ve özellikleri
- Doğal afetlerin yeryüzüne dağılışı

BEŞERİ COĞRAFYA

Yerleşme Coğrafyası

Nüfus Coğrafyası

Siyasi Coğrafya

Kültürel Coğrafya

Tarihi Coğrafya

Ekonomik Coğrafya

• Tarım Coğrafyası

• Sanayi Coğrafyası

• Ulaşım Coğrafyası

• Enerji Coğrafyası

• Ticaret Coğrafyası

• Turizm Coğrafyası

• Sağlık Coğrafyası

Yerleşme Coğrafyası

Arkeoloji (Kazı Bilimi)

Tarih, Antropoloji (İrk Bilimi)

Yerleşmeyi etkileyen faktörler ve konut tipleri

Yerleşmelerin gelişimi, yerleşme tipleri ve dağılışı

Nüfus Coğrafyası

Demografi (Nüfus Bilimi)

İstatistik (Sayısal Sınıflama Bilimi)

Nüfusun özellikleri, değişimi ve dağılışı

Nüfusun hareketleri (göçler) ve nüfus politikaları

Siyasi Coğrafya

- 🏠 Tarih, Uluslararası İlişkiler
- 🏠 İktisat

- 🏠 Siyasi olayların mekânsal ilişkileri, nedenleri ve sonuçları
- 🏠 Ülkelerin jeopolitik konumu ve dış siyasete etkileri

Kültürel Coğrafya

- 🏠 Etnoloji (Kültür Bilimi)
- 🏠 Antropoloji (İrk Bilimi)

- 🏠 İnsanların kültürel özellikleri ve bunların yeryüzüne dağılışı
- 🏠 Yeryüzündeki kültür bölgeleri

Tarihi Coğrafya

- 🏠 Arkeoloji (Kazı Bilimi)
- 🏠 Tarih

- 🏠 Geçmişin coğrafi özellikleri
- 🏠 Coğrafi düşüncenin tarihi gelişimi

Ekonomik Coğrafya

- 🏠 İktisat (Ekonomi Bilimi)
- 🏠 Teknocoğrafya

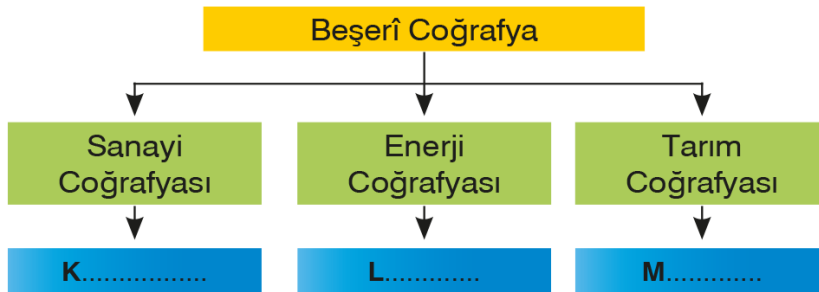
- 🏠 Yeryüzündeki ekonomik faaliyetler (Tarım Coğrafyası, Ulaşım Coğrafyası, Enerji Coğrafyası, Sanayi Coğrafyası, Ticaret Coğrafyası, Turizm Coğrafyası, Sağlık Coğrafyası)

- Bulunduğunuz yerleşmede ne kadar insan yaşıyor?
- Çevrenizde hangi ürünler yetiştiriliyor?
- Isınma ihtiyacınızı hangi kaynaklardan karşılıyorsunuz?
- Çevrenizdeki binaların yapımında ne tür malzemeler kullanılıyor?

Yukarıdaki sorularla yoklanmak istenen bilgiler arasında, coğrafyanın hangi alt alanına ait inceleme konuları yoktur?

- A) Nüfus Coğrafyası
B) Ulaşım Coğrafyası
C) Tarım Coğrafyası
D) Enerji Coğrafyası
E) Yerleşme Coğrafyası

Aşağıda beşerî coğrafyanın bazı dallarının gösterildiği bir şema verilmiştir.

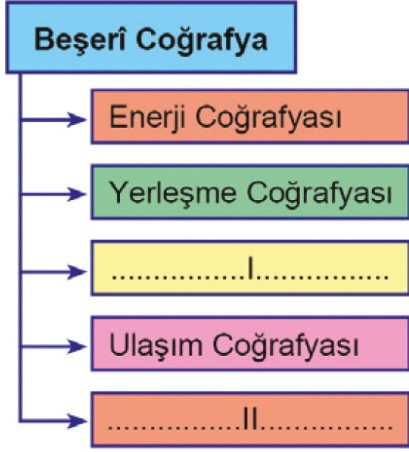

- I. Maden yataklarının ve üretimlerinin incelenmesi
- II. Bir ülkedeki kültür balıkçılığının incelenmesi
- III. Bir ülkedeki otomotiv sektörünün incelenmesi

Buna göre, numaralandırılan etkinliklerin şemadaki yerleri aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

	K	L	M
A)	I	II	III
B)	I	III	II
C)	II	I	III
D)	II	III	I
E)	III	I	II

Aşağıdaki grafikte Beşerî Coğrafya'nın bazı alt dalları gösterilmiştir.

Bu grafikte numaralandırılarak boş bırakılan yerlere aşağıdaki-lerden hangisi getirilmelidir?

I	II
A) Nüfus Coğrafyası	Siyasi Coğrafya
B) Bitki Coğrafyası	Nüfus Coğrafyası
C) Turizm Coğrafyası	Bitki Coğrafyası
D) Siyasi Coğrafya	Toprak Coğrafyası
E) Toprak Coğrafyası	Turizm Coğrafyası